

Євгеній Тіліченко,
аспірант кафедри фінансів
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

ЯК РОЗПІЗНАТИ ПСЕВДОНАУКОВУ ТЕОРІЮ В ГАЛУЗІ, ДЕ ПЕВНА ЛЮДИНА НЕ Є СПЕЦІАЛІСТОМ

Стаття присвячена дослідженню поширеного у суспільстві феномену псевдонауки. Розглянуто низку особливостей, що характеризують сучасну псевдонауку і відрізняють її від офіційної науки. Також приділено увагу визначенню загроз, які псевдонаука може становити для окремих верств населення.

Ключові слова: псевдонаука, псевдонаукова теорія, принцип спростовуваності гіпотез, саєнтологія.

У сучасному суспільстві досягнення науковців сягнули виняткового, небаченого ніколи раніше рівня. Відбуваються революційні прориви у медицині, мікробіології, авіа- та ракетобудуванні, інформаційних і телекомунікаційних технологіях та багатьох інших сферах. Людство об'єднане Всесвітнім павутинням Інтернету, який дозволяє користувачам з різних кінців земної кулі спілкуватися між собою, зберігати та поширювати інформацію, думки, ідеї та погляди. Для того, щоб знайти потрібні відомості для здійснення наукового дослідження, вирішення побутових справ чи розв'язання приятельських суперечок, достатньо зайти в мережу і скористатися пошуковим сервісом. Кожна людина має можливість займатися самоосвітою, читаючи навчальні матеріали або інформацію для загального розвитку, що сприяє розширенню світогляду.

У такому суспільстві будь-яку неправдиву інформацію – фейкову новину, перекручування історії, маніпулювання статистикою – можна, на перший погляд, доволі легко виявити та спростувати: достатньо лише витратити кілька хвилин в Інтернеті у пошуку альтернативних джерел цієї інформації, знаходячи реальних свідків описуваних подій або виходячи на контакт із фахівцем у певній предметній області. У стародавні часи людство не володіло необхідною методологією та інструментарієм, щоб науковим чином описати будову Всесвіту, структуру матерії, еволюцію життя на Землі. Існуючі тоді недосконалі, несистемні та нерідко наївні пояснення природних явищ можна зрозуміти і навіть відзначити. Здається, що у XXI столітті

немає місця для середньовічного невігластва та тоталітарної завіси від правдивої інформації. Проте практика показує, що навіть зараз немало людей стають жертвами обману та перекручування фактів і являються по суті, заручниками своїх ілюзій. Поруч зі стрімким розвитком науки, яка приносить все новий і новий комфорт у нашу роботу та повсякденне життя, розвиваються і зовсім далекі від науки течії і теорії. Інколи це пояснюється небажанням людей сприймати незручну для них об'єктивну реальність, нерідко у появі неправдивих теорій винні шахраї, які мають намір отримати особисту вигоду з обманутих ними довірливих людей. Для кращого розуміння досліджуваної проблеми і пошуків шляхів її вирішення детально зупинимось на вивченні поняття псевдонауки та спробуємо визначити, як можна виявити ознаки псевдонауки навіть у сферах, де людина не є спеціалістом.

Термін «псевдонаука» виник та поширився у європейській літературі наприкінці XVIII – на початку XIX століття. З грецької мови його можна перекласти як «хибне знання». Таким чином автори намагалися протиставити недостовірні ненаукові вчення справжній науці. До псевдонаук того часу відносили алхімію, астрологію, гомеопатію і багато інших суперечливих вчень, наразі цей список доповнюється новими і новими елементами. Оксфордський словник англійської мови трактує псевдонауку як «сукупність вірувань та практик, які помилково вважаються такими, що спираються на науковий метод». У цьому визначенні необхідно підкреслити одну особливість, яка дозволяє виокремити псевдонауку як окреме незалежне поняття, а не як синонім до поняття позанаукових знань: псевдонаука у своїй структурній будові багато в чому намагається копіювати традиційну науку, бути на неї схожою. Вона намагається зайняти місце серед інших наук, нерідко протиставляється існуючим наукам, пропагуючи альтернативний підхід до бачення картини світу. Для захоплення нових позицій псевдонаука та її прибічники проводять агресивну експансивну політику, засновану на залученні нових прихильників та критиці усталених в суспільстві уявлень та цінностей.

На відміну від історичних псевдонаук, які виникли у спробах хоч якось пояснити незрозумілі явища та процеси навколишнього світу на фоні своєрідного наукового

---

¹ Oxford English Dictionary: [Electronic resource] — Available at: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/pseudoscience> — The name of the screen. — Date 29/11/2017

вакууму, сучасна псевдонаука вийшла на новий рівень. Численні псевдонаукові течії ставлять під сумнів науково обґрунтовані пояснення тих чи інших речей, звинувачують науковців у змові щодо приховування реальних фактів, які начебто «незручні» та не вкладаються у канву традиційної науки. У цьому і полягає небезпека сучасної псевдонауки для суспільства: якщо більш старі течії, наприклад, астрологія, є всього лише захопленнями людей, додатком до їх повсякденного життя, то деякі інші напрями підкорюють людей, змінюючи їх життя, та наносять значної шкоди. Якщо людина захоплюється гомеопатією, нехтуючи при цьому досягненнями офіційної медицини, то найкраще, на що вона може сподіватися під час реальної хвороби – це на спрацьовування ефекту плацебо від препаратів, які вона приймає замість ліків. У найгіршому випадку недовіра населення до перевірених засобів боротьби з вірусними та хронічними захворюваннями може призвести до загострення стану здоров'я хворого та навіть до летального наслідку. Найстрашніше, що у подібних історіях жертвами нерідко стають діти, батьки яких є прибічниками тієї чи іншої псевдонауки. Зокрема, під час хвороби дитина не може усвідомлено приймати рішення щодо того, якими засобами лікуватися: традиційними чи псевдонауковими. Вона не усвідомлює загроз, які може принести неправильно обраний спосіб лікування, відтак вся відповідальність за її подальший стан лягає на плечі родичів-прихильників псевдонауки.

Звісно, псевдонаука не завжди витісняє зі свідомості людини раціональні знання. Можна навести чимало прикладів, коли псевдонауки уживаються поруч з офіційними науками: більшість людей, що приймають гомеопатичні препарати, не відмовляються і від традиційного лікування. Деякі люди сприймають гомеопатію як бонус, міркуючи: «А що, як допоможе? Гірше точно не буде...». Рано чи пізно батьки хворої дитини, прибічники гомеопатії, неодмінно звернуться до лікаря, оскільки здоров'я дитини для них важливіше, ніж особисті переконання у могутності гомеопатії.

Характерною рисою типової псевдонауки є охоплення нею необґрунтовано широкого кола проблем та явищ. Якщо хімія чи фізика мають чітко виражений об'єкт дослідження і обмежену сферу застосування, то астрологія намагається пояснити усі події навколишнього світу (досягнення чи невдачі на роботі, характер людей, катастрофи та нещасні випадки) за рахунок руху небесних тіл. Вибудований цією псевдонаукою причинно-наслідковий зв'язок між астрономічними явищами та

подіями реального життя не відповідає законам логіки. Згадувана раніше гомеопатія пропонує для лікування застуди, серцево-судинних хвороб і головного болю однакові на вигляд і смак гранули білого кольору для сублінгвального застосування, до того ж здебільшого близькі між собою за ціною. Здоровий глузд підказує, що різні групи препаратів повинні мати різну технологію та сировину виготовлення, а тому відрізнятися за способом застосування, курсом лікування і вартістю. Не потрібно бути спеціалістом у медицині, щоб зробити такий ланцюжок логічних міркувань і дійти до висновку, що гомеопатія і подібні їй системи боротьби з хворобами мають ознаки псевдонауки.

Як відомо, існують певні базові риси науки та наукових знань. До них можна віднести істинність, системність, раціональність, методичність, інтерсуб'єктивність тощо. Спробуємо детально зупинитися на деяких з цих рис і обміркувати, яким чином можуть порушуватися ці принципові засади у псевдонаукових теоріях. Отже, питання істини є складним і багатогранним, дослідженню концепцій істини присвячені тисячі наукових та філософських робіт. У даному дослідженні зупинимося на тому, що будемо вважати істинним усе те, що відповідає об'єктивному буттю, не суперечить достеменно відомим фактам і на даний момент не спростовано новими знаннями. Слід підкреслити, що багато хибних наукових теорій в історії свого часу вважалися істинними і не піддавалися сумніву. Серед них можна згадати і геоцентризм, і вчення про ефір як один зі станів речовини у природі, і навіть закони класичної ньютонівської механіки, які виявилися неієвими для певних умов. У цьому немає нічого поганого: наука розвивається, удосконалюються методи перевірки гіпотез, додаються нові аналітичні потужності для обробки інформації. Головне, щоб наука була відкритою до удосконалення, доступною для широкого кола дослідників з різних країн. Будь-яка наукова гіпотеза має бути спростовуваною, тобто придатною для її перевірки на достовірність. У цьому плані не можна не згадати видатного постпозитивіста Карла Поппера, який ввів даний принцип у філософію науки, зробивши тим самим великий крок вперед у розумінні сутності наукових знань.

У будь-якій псевдонауці питання спростовуваності гіпотез є слабким місцем. Псевдонауки не пропонують інструкцій для можливої перевірки їх ключових положень на достовірність. Здебільшого вони обмежуються тими емпіричними доказами та свідченнями очевидців, які

підтверджують їхні теорії. Наприклад, важко спростувати твердження прихильників гомеопатії, що тисячі, якщо не мільйони людей, вилікувалися за допомогою прийому гомеопатичних засобів. Справді, люди приймали ці речовини і у них спостерігалось покращення стану здоров'я. Проте доволі складно виокремити і кількісно порахувати випадки покращення здоров'я, спричинені природною здатністю організму до боротьби з хворобами за допомогою імунітету, випадки тріумфу традиційної медицини та власне випадки можливого успішного лікування за допомогою гомеопатичних засобів. Крім того, науковий підхід мав би ретельно враховувати і випадки, коли прийом гомеопатичних засобів не дав ефекту.

Питання неспростовуваності гіпотез особливо яскраво проявляється у такій псевдонауковій дисципліні, як уфологія. Сотні людей стверджують, що мали контакти з інопланетними мандрівниками, стали жертвами таємничих медичних експериментів, які проводилися над ними на космічних кораблях прибульців. Подібні свідчення доволі важко категорично спростувати, адже у разі відсутності свідків головним доказом лишається слово людини, яка може обманювати оточення з метою приховування свого реального місця перебування в момент «контакту» з НЛО або з метою привернення уваги. Більше того, деякі люди, що страждають певними формами психічних розладів, насправді можуть щиро вірити у власні зустрічі з інопланетними цивілізаціями. У такому разі, навіть застосування поліграфа при опитуванні цих людей може показати правдивість їх слів, адже брехня в даному випадку відсутня.

Сучасні досягнення науки не дозволяють однозначно заперечити можливість існування життя у сусідніх з Сонячною системою зоряних галактиках. У суспільстві навіть зараз не втихають дискусії щодо існування життя – принаймні, у минулому – на найближчій до Землі планеті – Марсі. Виявлені марсоходами та космічними супутниками таємничі сліди, схожі на засохлі русла річок, дали підстави багатьом любителям уфології та інших фантазійних течій стверджувати про підтвердження їх багаторічних сподівань на існування розумних істот у космосі. На даний момент досягнення науки обмежуються висловлюванням припущень про теоретичну можливість існування життя на окремих планетах в сусідніх галактиках, відносно недалеко від Сонячної системи. Дані припущення робляться на основі оцінки віддаленості цих небесних тіл від зірок, орбіті їх обертання, розмірі та складі атмосфери тощо. Але вищеназвані умови з точки зору науки не дозволяють зробити будь-який висновок, окрім такого: «на

даний момент, маючи наявні дані, ми не можемо повністю відкинути можливість життя на цих планетах». Порівняймо дане твердження з класичним переконанням уфологів «вони – посеред нас», яке стосується наповненості Землі інопланетними «гостями». В цьому проявляється характерні риси псевдонауковців – категоричність тверджень та ірраціональність, схильність до інтуїтивних узагальнень, а не до конкретних фактів. На пам'ять одразу спадає плакат, що висів у кабінеті Фокса Малдера, прихильника уфології, в культовому фантастичному серіалі «Секретні матеріали». На цьому плакаті був лаконічний, але змістовний напис: «Я хочу вірити», який став гаслом сучасних уфологів.

Наукові знання характеризуються своєю системністю. Як вже зазначалося, псевдонаука прагне до маскуванню під офіційну науку. Найкраще їй це вдається у побудові системної структури. Численні псевдонауки насправді мають потужну теоретичну і методологічну основу, оперують потужним понятійним апаратом та спираються на тисячі написаних дослідницьких робіт. Відмінною ознакою псевдонаук у цьому аспекті є специфічність термінологічної бази і зловживання складними, малозрозумілими поняттями і термінами. Наприклад, тексти з астрології наповнені складною для розуміння ієрархією понять, які описують положення небесних тіл, але при цьому не мають нічого спільного з астрономічними, науковими термінами. Для наочності розглянемо типовий уривок з астрологічної статті: «Нерівнодомна система. Відлік домів починається від асценденту (всхідного знаку). Якщо в рівнодомній системі кожен дім рівний 30 градусам, то в нерівнодомній системі, розмір домів різний.

Як було вказано вище, кожен з домів відповідає за певну сферу людського життя, тим самим дванадцять домів натальної карти відображають все життя людини з різних сторін. Для цього доми, крім своєї якісної характеристики (яка викладена вище), класифікуються на типи і функції»².

З цього уривку стає зрозумілим, що астрологія вибудувала складну системну структуру, для неї властива класифікація і типізація об'єктів, виділення їх функцій. Крім того, поняття і терміни, що використовуються, являються сумішшю малозрозумілих псевдонаукових слів на зразок «асцендент» та простих слів (наприклад, «дім»), яким надано нове, специфічне значення. Отже, читаючи

² Інтернет-ресурс: <https://7promeniv.com.ua/astrokosmoshema/typy-i-funktsii-domiv.html>

псевдонаукові дослідження, доцільно звертати увагу на частоту та доречність застосування складних, специфічних термінів.

У науковому середовищі існує чітко виражена дисциплінарна організація науки. Іншими словами, у кожній дисципліні виділяється еліта – найбільш авторитетна і шанована верхівка, яка складається із дипломованих професорів, які присвятили своїй сфері досліджень більшу частину життя і мають нагороди, премії, численні монографії та наукові видання. Такі люди зазвичай маловідомі за межами вузького кола фахівців і не з'являються на широкій публіці, обмежуючи свою просвітницьку діяльність відкритими лекціями, семінарами та конференціями. Серед цього усталеного кола яскраво виділяються окремі спеціалісти, які пишуть науково-популярну літературу для широкого кола читачів і виступають на телебаченні, причому не у науково-розвивальних програмах, а на популярних ток-шоу. Ці «науковці» висловлюють революційні, але не підкріплені доказами, ідеї щодо перспектив розвитку науки, використовують емоційне забарвлення у виступах і апелюють не до раціонального сприйняття слухачів, а до чуттєвого, інтуїтивного. Подібні діячі зазвичай представляють наукові товариства з гучною вивіскою, на зразок «Інститут глобального наукового співробітництва» або «Асоціація підтримки миру на Землі», які не ведуть реальної наукової діяльності і невідомі серед справжніх науковців. Виступаючи перед аудиторією, ці люди явно чи приховано рекламують книжки власного написання, в яких представлено «абсолютно новий підхід до науки/бізнесу/суспільства», який дозволяє зробити кожного читача багатим, здоровим, успішним і щасливим.

На певному етапі оратор поступово відходить від сфери діяльності реальної науки і переходить у позанаукове поле роздумів, не підкріплених доказовою базою та наповнених великою кількістю суб'єктивних суджень. Нерідко подібний діяч починає розмірковувати над зовсім невласивою для нього сферою діяльності, у якій у нього немає жодних регалій та досягнень. Наприклад, коли ви бачите, що учений-фізик заводить розмову про історію давньоєгипетської цивілізації та наводить беззаперечні, за його словами, докази існування позаземного впливу на побудову пірамід та Сфінкса, існує велика імовірність, що перед вами псевдонауковець, який діє з метою отримання особистої вигоди. Нерідко така людина займається публічним піаром в ЗМІ, проводить сотні «ексклюзивних» семінарів на тему «П'ятнадцять кроків до досягнення гармонії з собою», під час яких показує елементи гіпнозу

чи моральних установок, розмовляє з «випадковими» відвідувачами, у яких після прочитання його книг сталися безповоротні зміни у житті: «виграли мільйон у лотерею, знайшли кохання усього життя, і це тільки за останні дві години!...». Під час семінарів відвідувачам ще кілька разів ненав'язливо пропонується придбати атрибутику з автографом видатного спеціаліста і обов'язково привести на наступну зустріч якомога більше знайомих та родичів.

Наведена вище ситуація, у тій чи іншій варіації, добре відома кожному. На перший погляд, здається неймовірним, що тисячі людей вірять діячу, який не має жодної освіти та досвіду у сфері, в якій він наразі веде активну діяльність. Але коли людина особисто потрапляє у дану ситуацію, вона не може поглянути на події зі сторони і може повторити помилки інших. У кращому разі це призведе до втрати дорогоцінного часу і певної суми грошей, але нерідко може зіпсувати людське життя, зруйнувати родину і кар'єру людини. Особливо вразливими до зовнішнього маніпулятивного впливу є особи, що перебувають у стресі, схильні до депресій, невпевнені у собі, самотні люди або ті, хто нещодавно втратив близьку людину, має порожнечу в душі і намагається чимось її заповнити. Надалі буде описано реальну псевдонаукову течію, яка заснована на подібних методах діяльності і має прихильників серед відомих голлівудських зірок.

Досліджуючи сучасні напрями псевдонаукових теорій, необхідно детально проаналізувати одну із найбільш потужних та небезпечних для суспільства псевдонаукових течій – саєнтологію (у перекладі з грецької «знання про знання»). Даний феномен, який позиціонується її прихильниками як філософсько-релігійне вчення, виник в середині 20-го сторіччя на основі псевдонауки діанетики. Особливістю саєнтології є глобальний масштаб поширення та вороже ставлення до офіційних наук. Ключове положення діанетики полягає у можливості «очищення» людини від шкідливих «привидів» минулого – неприємних моментів, страждань та болю. Спочатку людина проходить опитування, що складається з великої кількості запитань (всього близько 200), присвячених визначенню ступеня задоволення життям, найбільш складних проблем, страхів перед невизначеністю у майбутньому тощо. За результатами опитування навіть психологічно стійка людина може видатися збентеженою та розгубленою. Потенціал людини з точки зору досягнення прозріння вимірюється за допомогою спеціального приладу – Е-метру, який насправді є модифікованим приладом для експериментів з фізики. За

допомогою запропонованого далі циклу процедур, що складаються з сеансів гіпнозу та відвідування сауни, з організму мають вийти усі фізичні та психологічні надлишки і у підсумку людина стає «чистою», вільною від проблем, переживань і матеріальних турбот. Після процедури «очищення» новачки організації дізнаються, що людство має інопланетне походження, коли в далекому минулому наділені інтелектом душі живих істот з інших зоряних систем були переміщені на Землю і вселилися в тіла первісних людей. Наступним етапом «відновлення» служить приєднання до спільноти єдиновірців, які так само прагнуть до саморозвитку, і заради доказу своїх рішучих намірів відмовитись від спокус гріховного світу жертвують частину своїх доходів на користь організації.

Автором діанетики та саєнтології виступив відомий американський письменник-фантаст Рон Габбард, який написав цілу низку книжок-бестселерів, присвячених космічним пригодам та контактам з інопланетянами. На певному етапі свого життя, вже будучи лауреатом численних літературних премій і відносно відомою людиною, він вирішив створити комерційну організацію, засновану на вірі людей у недосконалість існуючого світу і можливість досягнення чогось ідеального, чистого, духовного. При цьому він усвідомлював, що створювана ним течія повинна мати певні ознаки науки, тому була створена власна методологія досліджень, термінологічна база і навіть світоглядна модель світу. У 1954 році, через 7 років після початку розробки концепції діанетики і через 4 роки після опублікування книги «Діанетика: сучасна наука ментального здоров'я», Габбард створив Церкву саєнтології, яка наразі об'єднує 5100 відділень у 156 країнах світу. У наші дні Рон Габбард навіть після своєї смерті залишається духовним лідером організації і володіє статусом пророка. Представники даної течії проводять активну вербовку серед молоді та інших психологічно нестійких верств населення, а бажаючих залишити організацію піддають шантажу і погрозам насильства. Наразі відомі численні смертельні випадки, коли послідовники течії або члени їх родин гинули або вчиняли самогубство через ненадання необхідної медичної або психіатричної допомоги, адже вона заборонена саєнтологією. Активних противників саєнтології переслідують у судовому порядку, інтереси компанії захищають найдорожчі та найпрестижніші адвокати, яких організація може собі дозволити за рахунок солідних внесків її прихильників. Церква саєнтології володіє численними об'єктами нерухомості по всьому світу і незважаючи на спроби заборони своєї діяльності у деяких

країнах, вона зберігає статус релігійної організації і відповідні податкові пільги у США, Великобританії, Португалії, Іспанії, Південній Африці, Австралії, Швеції та багатьох інших державах.

Найвідомішими прибічниками саєнтології є Джон Траволта, Том Круз та декілька інших американських діячів культури, які віддають вагомі частки своїх доходів на користь Церкви саєнтології і потрапляють у численні скандали через сумнівні історії, пов'язані з діяльністю цієї організації. Серед іншого, набула широкого поширення історія, яка трапилася на початку XXI століття. Саєнтолог Айзек Хейз, знаменитий американський музикант та актор, який на протязі 10 років займався озвучуванням персонажа Шефа в мультиплікаційному серіалі «Південний Парк», відомому своєю жорсткою сатирою на світові релігії та відомих людей, залишив проект після виходу в ефір серії, присвяченій критиці саєнтології. Даний епізод є показовим, адже актор протягом десяти років активно знімався в проекті, що висміював недоліки існуючих течій суспільної думки, але коли справа дійшла до критики його особистих поглядів, він одразу висловив незгоду з подібною сатирою і з великим скандалом вийшов з акторського складу.

Отже, на прикладі саєнтології можна спостерігати характерні риси псевдонауки – безкомпромісність, критика існуючих наукових течій і несприйняття критики на свою адресу, необґрунтованість та догматизм ключових положень, специфічний термінологічний формалізм, беззаперечний авторитет лідера, комерційна складова, активне залучення учасників шляхом обіцянки неймовірних перспектив тощо. Не обов'язково володіти професійними знаннями у специфічній науковій сфері, щоб виявити подібні ознаки у певній течії чи теорії; достатньо проявити уважність та ввімкнути логічне мислення.

Yevhenii Tilichenko, Postgraduate of the Finance Department of Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

HOW TO RECOGNIZE A PSEUDOSCIENTIFIC THEORY IN THE FIELD WHERE A PERSON IS NOT A SPECIALIST?

The article is mainly devoted to the phenomenon of pseudoscience in modern society. Nowadays information and communication technologies facilitate the recognition of fake news, statistics and theories. Nevertheless, pseudoscientific theories are spreading rapidly over the globe. That is why it is extremely im-

portant to reveal such non-scientific approaches and not to use them in scientific research.

The definition of the term «pseudoscience» is given in the text. Superficial similarity of pseudoscience with the official science in terms of systematization, methodology and the number of conducted researches needs to be emphasized. The paper takes a critical view of astrology and its usage of complicated specific terms which are used neither in the field of official astronomy nor in any other sciences.

The paper analyses the issue of basic scientific knowledge principles observance by pseudoscientific researchers. It is disclosed that pseudoscientific theories do not follow the principle of refutability which was developed by Karl Popper, one of the most remarkable philosophers of science in the history of humanity. The principle of refutability means that all hypotheses, statements and theories should give the possibility to be proven false. It is very unlikely that any of the alien conspiracy theories promoted by the ufologists can be proven or nullified completely because of the lack of evidence and proofs. There is mounting concern that faith in some pseudoscientific theories such as homeopathy may provoke deterioration of health and induce complications of deceases especially for children.

The article takes a critical view of scientology while describing the expansion of pseudoscience in different fields of modern society. Being one of the most widely spread and complicated non-scientific practices in the world it performs a very aggressive policy against traditional sciences and beliefs. There is every reason to believe that L. Ron Hubbard, a famous American writer in genre of science fiction, has developed the concept of Dianetics in order to raise funds from people who desire to change their lives and get rid of fears and responsibilities. To perform this task he organized an entity called the Church of Scientology in 1954. It was revealed that members of the Church of Scientology contribute a solid part of their incomes and assets to the organization. There is a lot of comment on crimes and offences committed by members of the Church of Scientology. There is much speculation as to whether or not scientology should be deprived of the status of religion and be prohibited by law.

In conclusion, the paper proves that any pseudoscientific theory can be recognized by a person even in the field where he or she is not a specialist. The process of recognition requires attention and logical approach.

Key words: pseudoscience, pseudoscientific theory, the principle of refutability of hypotheses, scientology.

References

1. Definition of pseudoscience in English by Oxford English Dictionary: [Electronic resource] — Available at: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/pseudoscience> — The name of the screen. — Date 29/11/2017.
2. Basic principles of astrology [Electronic resource] — Available at: <https://7promeniv.com.ua/synte-znan-v/2-osvita-i->

prosvitnytstvo/astrolohiia/esoter-astro.html —The name of the screen. — Date 29/11/2017 [In Ukrainian].

3. Scientology 101 [Electronic resource] — Available at: <http://abcnews.go.com/US/story?id=900376> —The name of the screen. — Date 29/11/2017.

4. 16 Shocking Allegations In Scientology Documentary ‘Going Clear’ [Electronic resource] — Available at: https://www.huffingtonpost.com/2015/03/29/scientology-doc-going-clear_n_6939318.html —The name of the screen. — Date 29/11/2017.

5. Scientology_status_by_country [Electronic resource] — Available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Scientology_status_by_country —The name of the screen. — Date 29/11/2017.

Стаття надійшла 01.12.2017